

нормотворчої діяльності законодавця дозволяє «закривати» договірним регулювання відносин учасників суспільних відносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ІТ-право. Теорія і практика: Навчальний посібник / За редакцією Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової. – Одеса: Фенікс. – 2019. – С. 6.
2. Клименко О. Інформаційні системи і технології в обліку: Навчальний посібник/ Олександр Клименко; М-во освіти і науки України, Полтавський ун-т споживчої кооперації України. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 319 с.
3. Шквір В. Інформаційні системи і технології в обліку: Практикум/ Володимир Шквір, Анатолій Загородній, Олег Височан. – К.: Знання, 2006. – 429 с.
4. Аляб'єва Н.В. Договір про надання послуг у мережі Інтернет: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Наталія Вікторівна Аляб'єва. – Х., 2010. – 197 с.

*Пеструєв Дмитро Миколайович,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – д.ю.н., професор Харитонов Є.О.*

ІНСТИТУТ ВЕДЕННЯ ЧУЖИХ СПРАВ БЕЗ ДОРУЧЕННЯ В РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Недоговірні зобов'язання, що виникають з односторонніх правомірних дій, викликають інтерес науковців не одну сотню літ. Слід зазначити, що зазначені зобов'язання сягають своїм корінням у право Стародавнього Риму.

Давньому Риму була відома велика кількість різноманітних зобов'язань. Римляни провели їх класифікацію, критерієм якої здебільшого виступали підстави їх виникнення. Так, Гай в «Інституціях» зазначає, що головний поділ зобов'язань розпадається на два види: кожне зобов'язання виникає або з договору, або з правопорушення. Зобов'язання за договором він поділяв на чотири види: ті, що виникають унаслідок передачі речі, або з урочистими словами, або в письмовій формі, або за простою угодою [1, с. 98].

О.Д. Кутателадзе зазначає, що в римському праві система підстав виникнення зобов'язань є більш структурованою, ніж в сучасному цивільному праві України: зобов'язання, що виникають з договорів, зобов'язання, що виникають із ніби-договорів, зобов'язання, що виникають із деліктів, зобов'язання, що виникають із ніби-деліктів [2, с. 6].

Римське право після класичного періоду інститут ведення чужих справ без доручення (а також і інститут безпідставного збагачення) відносило до квазіконтрактів.

Терміном «зобов'язання ніби з контрактів» позначаються ті випадки, коли між двома сторонами, що не перебувають між собою в договорі, встановлюються зобов'язальні відносини, які за своїм характером і змістом подібні договірним зобов'язанням. У цьому випадку зобов'язання виникають або з односторонніх правочинів, або з деяких інших фактів, які не є ні договором, ні недозволеною дією. Така назва свідчить про те, що спірні питання про умови і межі відповідальності сторін вирішуються аналогічно тому, як вони вирішуються стосовно відповідних договорів [3, с. 502-503.].

Ведення чужих справ без доручення мало місце тоді, коли особа (гестор) вела справи іншої особи (домінуса), не маючи відповідного доручення від нього. Необхідними умовами виникнення такого зобов'язання були:

1. Фактичне ведення чужої справи без доручення. Останні слова, як зазначають автори підручника «Римське право» О.А. Підпригора та Є.О. Харитонов, було додано до назви цього зобов'язання вже пізніше, аби підкреслити його позадоговірний характер. Власне ведення полягало в здійсненні різноманітних дій на користь домінуса (одна або кілька справ або управління майном). Не мали значення обсяг справи, характер і її зміст. Важливо було його здійснення, вияв піклування про чужу справу фактично, а не на словах [4, с. 417]. Мало значення лише те, щоб особисто перед домінусом гестор не мав жодного обов'язку здійснювати ці дії ні за договором, ні за законом.

2. Відсутність доручення. Виникнення зобов'язання з ведення чужих справ без доручення можливе при тій умові, коли відсутнє не тільки доручення, але й інший договір між гестором та домінусом, а також спеціальна вказівка закону, адміністративного акту та інших правових підстав, які б зобов'язували гестора здійснювати дії в інтересах інших осіб.

Однак гестор повинен розуміти, що він діє в чужих інтересах, а не у власних, запобігаючи шкоді, що загрожує іншій особі. Якщо у нього немає мети захистити інтереси іншої особи, або він розраховує отримати від таких дій вигоду для себе, то зобов'язання з ведення чужих справ без доручення не виникають.

3. Турбота про чуже майно повинна була мати доцільний, господарсько виправданий характер. При цьому гестор мав виходити з припущення, що домінус схвалить його дії, тому піклування про чужу справу повинно зумовлюватися інтересами домінуса.

4. Для того, щоб виникло зобов'язання ніби з договору, ведення справи мало відбуватися за рахунок домінуса. Витрати гестора, здійснені ним на користь домінуса при здійсненні його справ, підлягають відшкодуванню, оскільки його турбота про чужу справу не може бути розцінена як бажання обдарувати домінуса.

5. При цьому праця гестора по веденню чужих справ без доручення оплаті не підлягала. Це пов'язано з тим, що відносини гестора і домінуса ґрунтувалися на взаємній довірі, повазі, і оплачувати таку послугу вважалося явищем ганебним, недостойним [5, с. 332].

6. Зобов'язання виникає навіть у тому разі, якщо не було досягнуто мети, на досягнення якої були спрямовані дії гестора. Виникало воно також незалежно від бажання чи небажання домінуса схвалити відповідні дії. Суд може схвалити дії гестора, якщо визнає їх доцільними, розумними та виправданими.

Гестор, який взявся за ведення чужої справи, зобов'язаний був вести її зі всією старанністю і ретельністю, як свою власну справу. Він відповідав за будь-яку вину, в тому числі й за легку недбалість. Більше того, якщо дії гестора не будуть схвалені і визнані домінусом доцільними, він зобов'язаний відновити попередній стан майна, яким воно було до початку ведення справи. Однак, як уже зазначалося, гестор мав право відшкодувати витрати з ведення справи.

По завершенні справи гестор зобов'язаний був повністю звітувати перед домінусом і передати йому все набуте по справі.

При схваленні дій гестора домінус зобов'язаний був прийняти звіт. Однак якщо суд визнає їх доцільними, господар, навіть не схвалюючи, зобов'язаний прийняти звіт і відшкодувати витрати по справі. У свою чергу, він може вимагати від гестора надання повного звіту і передачі всього одержаного в результаті ведення справи.

Таким чином, аналіз інституту ведення чужих справ без доручення у римському приватному праві дозволяє зробити висновок про те, що він був реципований у цивільне право України у основних його ознаках і характеристиках.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. – Москва: Зерцало, 1997. – С. 98.
2. Кутателадзе О.Д. Підстави виникнення зобов'язань за римським приватним правом і сучасним цивільним законодавством України. Автореф. Дис.. канд. юрид наук. – Одеса, 2006. – С. 6.

3. Римское частное право: учебник / под. ред. проф. И.Б. Новицкого и проф. И.С. Перетерского. – Москва: Юрист, 1996. – 544 с.
4. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: підручник. – 2-ге вид. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – С. 417.
5. Орач Є.М., Тищик Б.Й. Римське приватне право: Підручник. – К.: Ін Юре, 2012. – С. 332.

Писаренко Марина Олександрівна,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – д.ю.н., доцент Давидова І.В.

КОНТРАКТИ В РИМСЬКОМУ ПРАВІ

Формування поняття правочину є порівняно пізнім результатом юридичного аналізу. Правовим системам стародавнього світу, включаючи римське приватне право, було невідоме поняття, котре охоплювало б як договори, так і односторонні юридичні дії приватноправового характеру. Лише в середині XVIII ст. в деяких національних правових системах Європи починають використовувати терміни «actus juridicus», що означає правочин у сучасному розумінні. Разом з тим, деякі цивілісти [1, с. 333] вважали, що ще римські юристи вживали термін «negotium», розуміючи під ним не тільки «справу», але й «правочин». Однак, це не є рівнозначним сучасному значенню даного слова в юридичній термінології. Загалом, мова йшла все ж таки про контракти.

І. Б. Новицький стверджував, що в римському праві говорилося саме про правочини (а не про контракти). Зазначалося, що вони можуть бути nullum (неукладеними), nullius (нікчемними), а так само їх можна resindere (вважати недійсними), dissolvere (розірваними), distrahere (такими, що позбавлені юридичної сили). Однак, попри вживання терміну (negotium), він все ж таки не мав такого широкого застосування в римському праві, як контракт) або пакт, очевидно, тому, що цих категорій для характеристики підстав виникнення зобов'язань, які не є деліктами, було цілком достатньо [2].

М. М. Агарков визначав правочини як правомірні юридичні дії, що вчиняються однією або кількома особами, котрі виступають у якості суб'єктів майнових (цивільних) прав, і встановлюють, змінюють, припиняють цивільні правовідносини, на встановлення, зміну або припинення яких вони спрямовані [1, с. 360].

Римське приватне право розрізняло договірні і як би договірні зобов'язання, але узагальнюючої категорії для підстав виникнення цих